

DENİZLİ İLİNDE MEVCUT TARIMSAL DURUM VE KIRSAL KALKINMAYA BAKIŞ AÇISININ İNCELENMESİ

Okan AKIN¹

Özet

Araştırma Denizli İlinde kırsal alanların kalkınma potansiyelini ortaya koymak amacıyla Denizli'de 6 ilçede, Neyman Yöntemi ile belirlenen ve basit tesadüfî olarak seçilen 220 işletme yöneticisi ile gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda işletmelere ait ortalama arazi varlığı 77.3 dekadır. İşletmelerin %76.9'unun başlıca geçim kaynağının tarımsal faaliyet olduğu ve işletmelerin %54.5'inin tarımsal faaliyetinden dolayı ortalama 38.130 TL borçlu olduğu görülmüştür. İşletme yöneticileri devletten ilk üç sırada ucuz tarımsal girdi, projeli hibe desteği ve ürünlerin değerinde satılmasını istemektedirler. Halihazırda çiftçilerin %88.2'si kırsal kalkınma desteği almak istemekte ancak başvuru prosedürlerinin ağır olması ve hibenin yatırım sonunda verilmesi kırsal kalkınma desteklerinin tüm kesimlere ulaşmasına engel teşkil etmektedir. Çalışmada süt inekçiliği, büyükbaş et hayvancılığı ve tıbbi aromatik bitki yetiştiriciliği en çok talep edilen destekleme türleri olarak tespit edilmiştir. Özellikle Güney ve Çivril İlçelerinde etlik piliç yetiştiriciliği, Serinhisar'da leblebi üretimi, Babadağ'da tekstil, Çameli İlçesinde alabalık yetiştiriciliği ve kırsal turizm bölgenin kalkınması açısından çok önemli bir potansiyele sahiptir.

Anahtar Kelimeler: Denizli; kırsal kalkınma; Neyman yöntemi; tarımsal yapı.

Investigation of the current situation in Denizli Agricultural and Rural Development in the Perspective

Abstract

This research , to put forth the development potential of rural areas in Denizli province, held with 220 agricultural holding managers ,in six districts ,which are determined with Neyman Method and selected by simple random sampling. In this context, the average size of land of agricultural holdings is 7.73 hectares. The research has shown that % 76,9 of the agricultural holdings' main source of income is agricultural activities and % 54,5 of the holdings are averagely in debt of 38.130,00 TL due to the their agricultural activities. Holding owners expect government to provide agricultural holdings three things which are cheap inputs, project-based grants and fair prices for their products. Currently , % 88.2 of the farmers desire to get rural development grants , however difficult application procedures and release of the grants at the end of the investments hinder rural development grants to reach to the all parts of the society. It's seen in the study that cow milk production, cattle meat production and medicinal and aromatic plants production are the most demanded grant fields. Especially , poultry meet production for Güney and Çivril districts, roasted chickpeas production for Serinhisar district, textile for Babadağ district, trout production and rural tourism for Çameli district have crucial potential in terms of development of the region.

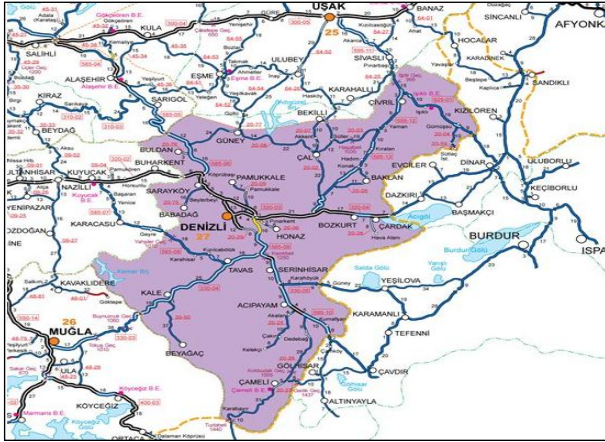
Keywords: Denizli; rural development; Neyman method; agricultural situation.

1. GİRİŞ

Denizli İli, Ege, İç Anadolu ve Akdeniz Bölgeleri arasında bir geçit durumundadır. İl doğuda Burdur, Isparta, Afyon; batıda Aydın, Manisa; güneyde Muğla; kuzeyde Uşak illeri ile komşudur (Şekil 1). Yüzölçümü 12,134 km², denizden yükseltisi ise 428 m'dir. İzmir'den sonra Ege Bölgesinin ikinci büyük ilidir. Türkiye yüzölçümünün %1.56'sını kaplamaktadır (Anonim, 2012). Kışlar ılık ve yağışlı geçmektedir. İlde yıllık

sıcaklık uzun dönemli eğilimde, aylık ortalamalara göre 5.9 °C ile 27.5 °C arasında değişmektedir. Yıllık ortalama hava sıcaklığı ise 16.1 °C'dir (Anonim, 2013a). 2015 yılı adrese dayalı nüfus kayıt sistemine göre İlin toplam nüfusu 978,700 kişi olup, Türkiye nüfusunun %1.26'sı Denizli ilinde yaşamaktadır. İl nüfusu Türkiye sıralamasında yirmi birinci sırada yer almaktadır (Anonim, 2014a).

¹TKDK Denizli İl koordinatörlüğü Yerinde Kontrol Birimi Kıdemli Uzmanı, GMK Bulvarı No:155 DENİZLİ

Şekil 1- Denizli İlinin haritası

Denizli İli genelinde tarımsal alanlarda 170 metreden başlayan yükseklik, 1,350 metreye kadar yükselmektedir. Yıllık ortalama yağış miktarı ise 575 mm/yıl olarak belirlenmiştir. İl nüfusunun %45.69'sı kırsal alanlarda yaşaması tarımsal potansiyel açısından değerini açıkça ortaya koymaktadır. 2014 Yılında GSÜD'ye (gayri safi üretim değeri) göre ilk 3 ürün sırasıyla sofralık üzüm (%18.26), buğday (%13.31) ve elma (%9.97) gelmektedir (Anonim, 2014b). Gayrisafi üretim değeri açısından bitkisel üretimde, ilk üç ürünün ikisinde meyve üretiminin olması, İlin tarımsal açıdan üretim desenini ve il genelinde meyveciliğin önemini göstermektedir. Son yıllarda il genelinde TKDK (Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu) destekleri ile tıbbi ve aromatik bitki yetiştiriciliği de ilde hızla artmaktadır.

Denizli'de ki arazilerin %34'ü 50-100 da arasında olup, bu büyüklükte ve daha üst büyüklükteki arazilerde tarla bitkileri (Buğday, arpa, baklagiller, ayçiçeği, tütün vb.) tarımı yapılmaktadır (Anonim, 2014b). GTHB (T.C. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı) verilerine göre Denizli İlinde ortalama 66.59 da olan işletme büyüklüğü ile 61.80 da olan Türkiye ortalaması işletme büyüklüğünün üzerindedir. Ancak çalışma kapsamında ortalama işletme büyüklüğü olarak 77.31 da olarak tespit edilmiştir.

Denizli'de ki büyük baş hayvan sayısı, 2014 rakamlarına göre Türkiye büyük baş hayvan sayısının %1.53'ünü, manda sayısı Türkiye'nin %0.55'ini, koyun sayısı bakımından Türkiye'nin %1.46'sını ve keçi sayısı bakımından ise Türkiye'nin %2.62'sini barındırmaktadır (Anonim 2014c). Ayrıca kanatlı sayısı bakımından (yumurta ve et tavukçuluğu) Denizli'de bulunan kanatlı sayısı, Türkiye'de bulunan kanatlı sayısının %1.97'sini oluşturmaktadır. Arıkovanı bakımından ise Denizli'de

bulunan kovan varlığı, Türkiye kovan varlığının %1.20'sine denk gelmektedir. 2012 Yılından itibaren Denizli'de, IPARD (Avrupa Birliği Katılım Öncesi Yardım Aracı Kırsal Kalkınma Programı) sayesinde büyük baş süt işletmelerinde ve et tavukçuluğu işletmelerinde sayı ve AB (Avrupa Birliği) standartları bakımından önemli gelişmeler elde edilmiştir.

Özellikle 2012 yılında TKDK'nın (Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu) Denizli'de açılması ile birlikte, Denizli İlinde kırsal alanların çoklu sektör yaklaşımı ile kalkındırılması amaçlanmıştır. Tarımsal üretim haricinde il genelinde tekstil, yerel ürünler (Serinhisar leblebisi, Yatağan bıçağı, şarapçılık vb.), traverten, kültür balıkçılığı, kırsal turizme ilişkin geniş bir üretim potansiyeli bulunmaktadır. Hâlihazırda TKDK, Denizli kırsalında yukarıda bahsi geçen tüm sektörler için en az %50 hibe desteği vermektedir. Çalışma kapsamında Denizli İlinin kırsal kalkınma önceliği TKDK ve GTHB'nin uygulamış olduğu kırsal kalkınma destekleri kapsamında belirlenmeye çalışılmıştır. Ayrıca Türkiye'de kırsal alanların kalkındırılması için yapılması gerekenler sorusuna da yanıt alınmaya çalışılmıştır. Elde edilen bulgular neticesinde Denizli'de ve Türkiye'de kırsal kalkınma sürecini hızlanacak ve daha geniş kitlelere kırsal kalkınma destekleri ulaştırılmış olacaktır.

2. MATERYAL ve YÖNTEM

2.1. Verilerin derlenmesi

Araştırma ana materyalini dayanak aldığı bilimsel materyal birincil ve ikincil nitelikteki kaynaklardan elde edilmiştir. Araştırmanın ana materyali olan birincil materyal Denizli İlinde bulunan çiftçilerle kırsal kalkınmaya ve mevcut sorunlarının tespitine yönelik saha anketi çalışmasından derlenen verilerden oluşmaktadır. İkinci veriler olarak ise GTHB Denizli Tarım İl Müdürlüğü kayıtları, Denizli TKDK İl Koordinatörlüğü kayıtları, Güney Ege Kalkınma Ajansı (GEKA), Denizli Sanayi ve Ticaret Odası verilerinden yararlanılmıştır.

Araştırma tüm Denizli İlini kapsamaktadır. İl genelinde çok farklı üretim deseni olması ve yüzölçümü (12.134 km²) bakımından büyük olması sebebiyle, değişik alt bölgelere ayrılarak çalışılması daha uygun bulunmuştur. Bu durum dikkate alınarak Denizli İli gerek biyofiziksel gerekse sosyoekonomik yapılarına göre, 2004 yılı İl Master Planının da tespit edilen 6 adet alt bölgenin seçilerek incelenmesi uygun görülmüştür. Çizelge 1'de bu alt bölgeler ve hangi ilçeleri kapsadıkları gösterilmiştir.

Çizelge 1- Denizli İli agroekolojik alt bölgeleri

1.Alt Bölge	2.Alt Bölge	3.Alt Bölge	4.Alt Bölge	5.Alt Bölge	6.Alt Bölge
1-Merkez	1-Bekilli	1- Bozkurt	1- Acipayam	1- Baklan	1- Çameli
2-Akköy	2- Çal	2- Çardak	2- Babadağ	2- Çivril	
3-Buldan	3- Güney		3- Beyağaç		
4-Honaz			4- Kale		
5- Sarayköy			5- Serinhisar		
			6- Tavas		

Kaynak: (Sönmeztürk ve ark., 2004)

Alt bölgelerin il içinde çok büyük alan kaplaması (%90.4) ve toplamda ÇKS'ye (çiftçi kayıt sistemi) kayıtlı 49,277 tane çiftçi barındırması, gerek örnekleme gerekse de anket yapmayı zorlaştırmaktadır. Bunun için her bir alt bölgeden o bölgeyi en iyi temsil kabiliyetine sahip birer adet ilçe seçilmiştir. İlçe seçimlerinde GTHB Denizli Tarım İl Müdürlüğü'nde çalışan teknik personelin görüşlerinden yararlanılmıştır. Seçilen ilçeler üzerinde hem fikir olunan ve alt bölgeyi tarım potansiyeli bakımından temsil edebilecek ilçelerdir. Bu kapsamda 1. alt bölge için Sarayköy, 2. alt bölge için Çal, 3. alt bölge için Bozkurt, 4. alt bölge için Acipayam ve 5. alt bölge için Çivril ve 6. alt bölge için ise Çameli ilçeleri seçilmiştir.

Örnek hacminin belirlenmesinde ana kitleyi kendi içinde tabakalara ayıran tabakalı örnekleme metodu kullanılmıştır. Tespit edilen örnek hacminin tabakalara dağılımını sağlamak için Neyman Yöntemi dikkate alınmıştır (Çiçek ve Erkan 1996). Tabakalama işleminde her bir alt bölgeyi temsilen seçilen ilçelerdeki ÇKS'ye (Çiftçi kayıt sistemi) kayıtlı işletme (çiftçi) sayısı ve arazi büyüklükleri dikkate alınmıştır. Örnek işletme sayısı ise %95 güven aralığında, popülasyon ortalamasının %5'i kadar bir hata payı ile belirlenmiştir. ÇKS kayıtlarına göre çalışma alanına giren altı ilçedeki tüm tarım işletmeleri arazi büyüklüklerine göre küçükten büyüğe doğru sıralanarak popülasyon tespit çizelgesi oluşturulmuş olup, örnek büyüklüğü Neyman Yöntemine göre hesaplanmıştır. Belirlenen sayıda köy ve hane sayısı tesadüfi olarak seçilmiştir ve aşağıdaki

formül kullanılmıştır. Formülde kullanılan değerler Çizelge 2'den alınmıştır.

$$n = \frac{(\sum N_i x S_i)^2}{N^2 x D^2 + \sum N_i x S_i^2}$$

$$n = \frac{[862045,6]^2 / ([23655]^2 x (45,6 x 0,1 / 1,96)^2 + 358292074)}{(n = 219,4)}$$

Formül için;

N_i : i'ninci tabakadaki birim sayısı,

S_i : i'ninci tabakanın standart sapması,

N: Toplam birim sayısı,

D: d/Z,

d: Ortalamadan belirli bir orandaki sapma,

Z: t-dağılımı cetvel değeri (%95 güven sınırı için 1.96),

N: Gerekli asgari örnek büyüklüğünü göstermektedir.

Anket sayıları belirlenirken seçilen ilçelerdeki toplam 23,655 adet işletme sayısı ilçelerde var olan işletme sayılarına oranlanarak ilçelerde yapılacak anket sayıları belirlenmiştir. Buna göre alt bölgeleri temsilen seçilen ilçelerden 72 anketle en fazla anket Çivril İlçesinde yapılırken en az anket ise 14 adet anketle Bozkurt İlçesinde yapılmıştır (Çizelge 3).

Çizelge 2- Örnek işletme sayısının belirlenmesi

Tabakalar (da)	İşletme Sayısı	Ortalama (da)	St. Sapma(S_i)	$N_i \times S_i$	S_i^2
<15	4.878	9.7	3.6	17319.0	61.490
15,1-30	6.639	22.2	4.3	28793.3	124.877
30,1-60	6.943	42.6	8.5	58699.6	496.276
60,1-120	3.843	82.6	16.4	62902.4	1029.589
>120	1.352	200.3	513.6	69433.3	356 579.842
Toplam	23.655	45.6		862.045.6	

Çizelge 3- Seçilen ilçelere düşen anket sayısı

Seçilen İlçeler	ÇKS' ye kayıtlı işletme sayısı	(%)	Anket sayıları
Acıpayam	5.310	22.4	49
Bozkurt	1.548	6.5	14
Çal	4.327	18.3	40
Çameli	2.948	12.5	28
Çivril	7.680	32.5	72
Sarayköy	1 842	7.8	17
TOPLAM	23.655	100.0	220

2.2. Verilerin analizi

Çalışmanın amacı doğrultusunda çiftçilerden elde edilen ham verilerin nümerik kodlaması gerekli hesaplamaların ve analizlerin yapılabilmesi için SPSS paket programına el yordamıyla girilmiştir. Tez kapsamında hazırlanan frekans tabloları ve ilçe dağılımlarını gösteren çizelgeler SPSS kullanılarak hazırlanmıştır.

3. BULGULAR ve TARTIŞMA

3.1. Üreticilerin genel özellikleri

Ankete katılan işletme sahiplerinden yaş ortalaması 43.6 olarak tespit edilmiştir. Araştırma kapsamında Denizli'de ailede ki kişi sayısı ortalaması olan 4.17'dir. İşletmelerde ki ortalama çocuk sayısı 2.3 olarak hesaplanmıştır. Araştırma bulgularına göre ankete katılanların yaklaşık olarak %91'i daima kırsal alanda

yaşarken, yaklaşık olarak %9'u kısmi olarak kırsal alanda yaşamaktadır. İşletmelerin toplam arazi varlığı bakımından ortalama arazi büyüklüğü 77.31 da olarak belirlenmişken, en küçük arazi ortalaması 28.2 da ile Çameli İlçesinde, en büyük arazi ortalaması ise 131.8 da ile Sarayköy İlçesinde tespit edilmiştir.

Çizelge 4'e göre işletme sahiplerinin %58.2'si ilköğretim ve altı eğitim grubunda yer alırken %7.7'si ancak üniversite düzeyinde eğitim almışlardır. Gelir grupları dağılımında ise oransal olarak en fazla %47.3 ile aylık 1001-3000 TL arasında gelire düzeyinde bulunan işletme sahipleri bulunmaktadır. Medeni durum bakımından işletme sahiplerinin %85.6'sı evlidir. İşletme sahiplerinden %60.9'u sadece çiftçilik yaparak geçimini sağlarken geriye kalan %39.1'lik kesim ise çiftçiliğin yanında işçilik, serbest meslek ve memurluk yaparak geçimini sağlamaktadır. Bu durum Denizli kırsalında tarımsal faaliyet dışında diğer gelir getirici faaliyetlerinde yapıldığını göstermektedir.

Araştırma kapsamında anket yapılan işletme sahiplerinin %48.6'sı Tarım Bağ-Kur'una bağlı iken %13.6'sının herhangi bir sosyal güvenliğim yok şeklinde beyan vermeleri de dikkat çekicidir. Özellikle 31 Mart 2014 öncesi var olan 103 adet beldenin belediye çalışanları ve il merkezinde ikamet edipte tarımla uğraşan kesim Denizli kırsalında %6.8'lik emekli sandığına bağlı bir kırsal nüfusun oluşmasında en önemli etkidir (Çizelge 5). Ayrıca gerek kent merkezinden ve gerekse de farklı illerden emekli olan bazı devlet memurları da emeklilik sonrası köylerinde tarımla uğraştığı tespit edilmiştir.

Çizelge 4- İşletme sahiplerinin sosyoekonomik özellikleri

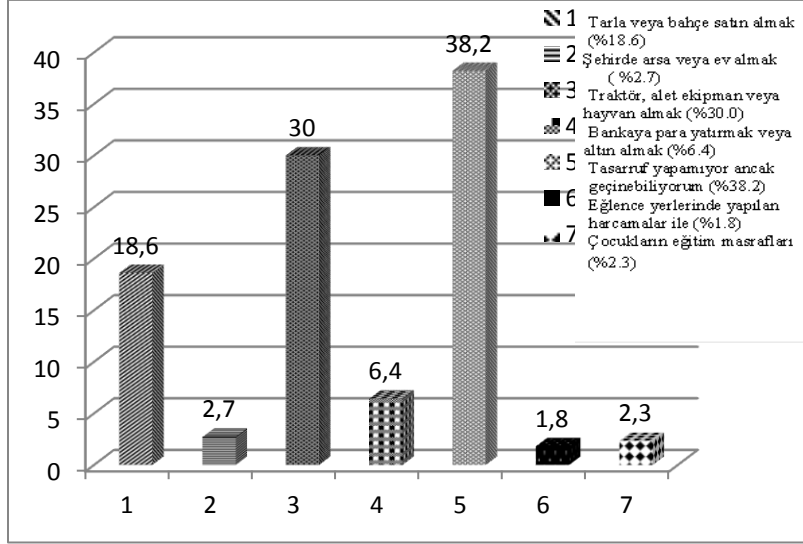
%		%	
Eğitim Grupları		Aylık Gelir Grupları	
İlköğretim ve altı	58.2	1000 TL ve altı	39.1
Lise düzeyi	34.1	1001-3000 TL	47.3
Üniversite düzeyi	7.7	3001 TL ve üstü	13.6
Medeni Durumu		İşletme Sahiplerinin Meslek Grupları	
Evli	85.6	Çiftçi	60.9
Bekâr	13.2	Çiftçi+İşçi	19.5
Dul	0.9	Çiftçi+Serbest Meslek	13.2
		Çiftçi+Memur	6.4

Çizelge 5- Denizli İli genelinde ankete katılanların sosyal güvenlik durumları (%)

Sosyal Güvenliği Olmayan	SSK	BAG-KUR	Emekli Sandığı
13.6	30.9	48.6	6.8

Çizelge 6- İşletme sahiplerinin başlıca geçim kaynakları (%)

	Bitkisel Üretim	Bit. + Hay. Üretim	Hayvansal Üretim	Ticaret	Kamu Çalışanı	İşçi	Emekli
Dağılım (%)	30.9	21.8	24.2	4.5	5.5	8.6	4.5

Şekil 2- Denizli genelinde işletmelerin tarımsal gelirlerini değerlendirme durumu (%)

3.2. İşletmelerin genel durumu

İşletme sahiplerinin başlıca geçim kaynağı %76.9 oranında tarımsal faaliyet iken bunun sadece %21.8'i karma tarım işletmesidir. %23.1'lik kesim ise işçi, kamu çalışanı, ticaret ve emekli maaşı olarak başlıca geçim kaynaklarını sağlamaktadır (Çizelge 6). Bu durum Denizli'de kırsal alanlar da yapılan tarımsal faaliyet %23.1'lik kesim tarafından ek gelir getirici faaliyet olarak yapıldığı sonucunu ortaya koymaktadır.

Şekil 2'ye göre ankete katılan işletme sahiplerinden %38.2'si tarımsal geliri ile tasarruf yapamadığını ve ancak geçinebildiğini ifade etmektedir. Buda Denizli'de tarımsal faaliyetle uğraşan önemli bir kesimin ancak fiziki ihtiyaçlarını karşıladığını birikim yapamadığını göstermektedir. Yine karşımıza %30 oranında üretimde kullanmak için tarımsal alet-makine ve canlı hayvan alımı çıkmaktadır. Üreticilerin ancak %6.4'ü nakit veya altın şeklinde para biriktirebilmekte, maalesef çiftçilerin %2.3'ü tarımsal kazancını çocuklarının için eğitim masrafı olarak kullanmayı tasarlamış ve kullanmışlardır. Çalışmanın diğer bir bulgusu da işletme sahiplerinin %1.8'inin tarımsal gelirlerini, kırsal alanlarda son yıllarda hızla çoğalmaya başlayan eğlence yerlerinde harcamalarıdır.

İşletmelerin borç durumu ile alakalı olarak işletmelerin %54.5'inin tarımla alakalı bir borcunun olduğu tespit edilmiştir. Borçlu işletmelerin borç ortalaması 2014 cari yılı fiyatlarına göre 38,130 TL olarak bulunmuştur. Borç miktarı Sarayköy, Çivril ve Bozkurt gibi ova köylerinde yüksek, diğer İlçelerde ise daha düşük çıkmaktadır. Denizli kırsalında borç

finansmanı bakımından %65 oranı ile T.C. Ziraat Bankası ilk sırada yer almaktadır (Çizelge 7). Ziraat Bankasına olan borç genelde hayvan alımıyla oluşurken, ürünlerin tüccara satıldığı Çal, Çivril ve Acipayam gibi yerlerde ise, genelde tüccara borçlanma yapıldığı görülmektedir. Koç (2005) çalışmasında %66.67 Ziraat Bankası, %26.7 Tarım Kredi Kooperatifi ve %6.67 oranında diğer kaynaklar olarak belirtmiştir. Bu kapsamda kırsal alanlarda Ziraat Bankası hala en etkin tarımsal finansman kaynağıdır.

Çizelge 7- Tarımla ilgili borç kaynağı (%)

	Ziraat Bankası	Tarım Kredi Kooperatifi	Şahıs Borcu	Özel Banka
Dağılım (%)	65.0	20.8	7.5	6.7

Denizli genelinde anket yapılan işletmelerin yarısından fazlası yetiştirdikleri ürünleri kendi çabalarıyla ilçe merkezine götürüp toptan ürün satış yerlerinde satarken, %33.2'si tüccarların doğrudan kendileri gelip aldığını, %11.4'ü kooperatif veya birlik vasıtası ile satış yaptıklarını ve sadece %1.8'i sözleşmeli tarımla ürün satışı yaptıklarını beyan etmişlerdir (Çizelge 8). Çalışmada ürünlerini kooperatif veya birlik vasıtası ile satanların daha çok inek sütünü sattığı, tüccara yönelik satışların Çal ilçesinde Çal Karası Üzümlüne ve Acipayam'da kavun-karpuzaya yönelik olduğu ve sözleşme yaparak tarım ürünlerini pazarlayanların ise Kale ve çevresinde yetişen Kale Biberini üretimi yaptıkları tespit edilmiştir.

Çizelge 8- Denizli İli genelinde ankete katılanların ürünlerini satış şekli (%)

	Kendisi Pazara Götürüp Satan	Kooperatif/Birlik Vasıtasıyla Satan	Tüccarın Gelip Kendisi Satın Aldığı	Sözleşmeli Tarım Yoluyla Satış Yapan
Dağılım (%)	53.6	11.4	33.2	1.8

Çizelge 9- Ortak veya üye olunan kooperatif ve birliklerin dağılımı (%)

Kooperatif veya Birlik Adı	Ortak veya üyelik Oranı (%)	Kooperatif veya Birlik Adı	Ortak veya üyelik Oranı (%)
Tarımsal Kalkınma Kooperatifi	19.6	Sulama Birliği	11.2
Tarım Kredi Kooperatifi	23.1	Tarım Satış Kooperatifi	3.2
Pancar Kooperatifi	8.0	Süt Üreticileri Birliği	9.6
Damızlık Sığır Yetiştiricileri Birliği	12.5	Damızlık Koyun-keçi birliği	3.2
Sulama Kooperatifi	9.0	Üzüm Üreticileri Birliği	0.6

Araştırma da Denizli İli genelinde anket yapılan işletme sahiplerinin %41.8'i tarımla ilgili kurs veya eğitim almış iken, %58.2'si bu güne kadar hiç bir eğitim almadıklarını belirtmişlerdir. Çalışma kapsamında birinci sırada tıbbi ve aromatik bitkiler kursu, ikinci sırada hayvancılık kursu, üçüncü sırada ise ilaçlama ve arıcılık kursu olduğu, son sırada ise seracılık kursunun bulunduğu belirlenmiştir. Tıbbi ve aromatik bitkiler kursunun ilk sırada yer almasının en büyük sebebi TKDK'nın tıbbi ve aromatik bitki ekimi yapanlara ve bu kapsamda kurs alanlara, traktör ve alet makine desteği vermesinden kaynaklanmaktadır.

Denizli İli genelinde ankete katılan işletme sahiplerinden %64.5'i herhangi bir birlik veya kooperatife ortak iken, %35.5'inin herhangi bir ortaklığının bulunmadığı tespit edilmiştir. Denizli genelinde ankete katılan işletme sahiplerinin ortak veya üye oldukları kooperatif ve birliklerin oransal dağılışı aşağıda detaylı bir şekilde gösterilmektedir. Bu duruma göre işletme sahiplerinin oransal olarak %23.1'i ilk sırada Tarım Kredi Kooperatifine, ikinci sırada %19.6 ile Tarımsal Kalkınma Kooperatifine ve üçüncü sırada ise Damızlık Sığır Yetiştiricileri Birliğine ortak veya üye olmuşlardır. Son sırada da %0.6 ile Üzüm Üreticileri Birliği gelmektedir (Çizelge 9).

3.2. İşletmelerin kırsal kalkınmaya bakışları

Çalışmada il genelinde kırsal alanların kalkınmasının önünde ilk sırada tarım arazilerinin parçalı olması problemi gelmektedir. Hâlihazırda tamamlanmış ve sürdürülen arazi toplulaştırma faaliyetleri olmasına rağmen, hala birinci sırada parçalı arazi problemi gelmektedir. İkinci sırada ise ürünlerin değerinde satılamaması problemi gelmektedir. Bu problemin temelinde çiftçilerin kooperatif ve birlikler

yolu ile yeterince örgütlenip hareket edememeleri yatmaktadır. Üçüncü sırada ise sulama suyu problemi gelmektedir. Bu problem ise sulama suyunun eksikliğinden kaynaklanmayıp, arazilere dağıtılamamasından kaynaklanmaktadır. Ankete katılanların belirttiği en az önem derecesine sahip problem ise mera problemi olarak görülmektedir. Bu da Denizli İlinde meraların yaygın olarak bulunmayışı ve meraya dayalı hayvancılığın gelişmemesinin bir sonucudur. Ayrıca kalıcı teknik eleman eksikliği, içme suyu altyapısı eksikliği ve yetersiz sağlık hizmetleri de daha düşük önem derecesine sahip problemler olarak karşımıza çıkmaktadır (Çizelge 10).

Çizelge 10- Denizli İli genelinde kırsal alanda karşılaşılan en önemli problemler (%)

Problemin Adı	Oranı (%)
Parçalı Arazi	10.6
Ürünlerin Değerinde Satılamaması	9.8
Sulama Suyu Eksikliği	9.7
Sermaye Eksikliği	9.0
Kırsal Yoksulluk	8.9
Düşük Verimli arazi	8.3
Güven Eksikliği	7.0
Eğitim Problemi	6.9
Köy Yolu Problemi	6.8
Kooperatifçilik Problemi	6.6
Sağlık Problemi	5.5
İçme Suyu Problemi	5.3
Kalıcı Teknik Eleman Eksikliği	5.0
Mera Problemi	0.8

Bölge genelinde ankete katılanların %92.3'ü yapılacak kırsal kalkınmaya yönelik çalışmaların etkili

olacağını savunurken, %7.7'si ise böyle çalışmaların herhangi bir etkisinin olmayacağını savunmuşlardır. Denizli İli genelinde kırsal alanlarda geliştirilebilecek faaliyetlere yönelik verilen cevapların analizinde %77.9'luk bir oranla tarımsal faaliyet başı çekmektedir. Üçüncü olarak %9.2 ile kültür balıkçılığı gelmektedir (Çizelge 11). Özellikle Denizli'nin Çameli İlçesinde bulunan alabalık üretim tesisleri ilçe ekonomisinde çok önemli bir yer tutmaktadır. Daha sonra ormancılık ve en sonunda ise kırsal turizm faaliyeti gelmektedir. Esasında Denizli İlinin kırsal turizme yönelik Tavas Boz Dağ Kayak Merkezi, Buldan Kaplıcaları, Acıpayam Kefe Yaylası, Honaz Dağı Milli Parkı gibi alanların olmasına rağmen kırsal turizm bilincinin yeteri kadar oluşmadığı görülmektedir.

Çizelge 11- Denizli'de kırsal kalkınmaya yönelik geliştirilebilecek faaliyetler (%)

Faaliyetler	Oranı (%)
Bitkisel Üretim	46.2
Hayvansal Üretim	31.7
Kültür Balıkçılığı	9.2
Ormancılık	6.5
Turizm	6.4

Çizelge 12'ye göre Denizli genelinde kırsal kalkınma faaliyetlerinde etkin olarak rol almada en önemli faktörün %42.3 ile çiftçinin kendi özgür iradesi olarak öne çıkarken, bunu %17.7 ile kredi kolaylıkları izlemektedir. Kısacası kırsal kalkınma faaliyetlerinde etkin olarak rol almada çiftçinin kendi özgür iradesiyle benimsemesi, kredi kolaylıkları ve maddi getiriler toplamda %75.5 gibi büyük bir oran oluşturmaktadır. Bu kapsamda en az etkili faktör olarak %6.8 ile yerel yönetimlerin olumlu yaklaşımı ve %7.3 ile önder kişilerin teşviki olarak tespit edilmiştir. Denizli'de diğer kişilerin etkisi, yerel yönetimlerin olumlu yaklaşımı ve önder kişilerin teşvikinin kırsal kalkınmada etkin olarak rol almadaki toplamı %25'in altındadır.

Çalışmada Denizli İli genelinde kırsal kalkınmaya yönelik yapılacak çalışmaların başarılı olma koşulları incelenirken ilk sırada %29.1 ile çok iyi bir tanıtım koşulu gelirken en son sırada ise %8.2 ile uygulama ve planlama aşamasını kapsayan iyi bir organizasyon bulunmaktadır (Çizelge 13).

Çizelge 12- Denizli de kırsal kalkınmada etkin olarak rol almada etkin faktörler (%)

Çiftçinin Kendi Özgür İradesi	Kredi Kolaylıkları	Maddi Getiriler	Yerel Yön. Olumlu Yaklaşımı	Diğer Kişiler Etkisi	Önder Kişiler Teşviki
42.3	17.7	15.6	6.8	10.5	7.3

Çizelge 13- Denizli de kırsal kalkınmaya yönelik çalışmalarda başarılı olma koşulları (%)

Tanıtım	Yerel Halkın Katılımı	İyi bir Planlama	Maddi Destek	İyi bir Organizasyon
29.1	13.2	22.7	26.8	8.2

Çizelge 14- Denizli kırsalında yenilik ve teknolojilerin uygulanmasında kişilik önceliği analizi (%)

İlk uygulayan	Köyde bir-iki kişi uygularsa	Başkasından fayda ve zararını gördükten sonra	Uygulamak istemem
46.4	24.5	25.0	4.1

Çizelge 14'e göre Denizli İlinde anket yapılan işletme sahiplerinin %46.4'ü kırsal alanda uygulanacak yenilik ve bir teknolojinin uygulanmasında ilk uygulayan olmak isterken, %25'lik kesimi başkasının fayda ve zararını gördükten sonra uygulayan grup içerisinde yer almak istemektedirler. Üçüncü sırada ise %24.5 oranında, köyde bir-iki kişi uygularsa uygulamak istediğini beyan eden grup bulunmaktadır. Hiç bir surette uygulamak istemediklerini belirtenler ise %4.1 oranındadır. Buradan da anlaşılacağı üzere Denizli'de çiftçiler yaklaşık olarak %95 oranında kırsal kalkınmaya yönelik faaliyetleri benimseyecek durumdadır.

Çizelge 15'e göre Denizli İlinde anket yapılan işletme sahiplerinden %11,8'i kırsal kalkınma yatırım desteği almak istemezken, %88,2'si kırsal alanda yapacakları yatırımlar için yatırım desteği almak istemektedirler. Bu kapsamda başlıca destekler TKDK'nın yürüttüğü IPARD desteği ve Tarım İl Müdürlükleri'nin yürüttüğü Kırsal Kalkınma Yatırım Destek Programı (KKYDP) desteğidir. Ayrıca GEKA doğrudan tarımsal üretime dayalı destekleme yapmayıp, tarıma dayalı sanayiye yönelik desteklemeler yapmaktadır. Kırsal kalkınma desteği almak istemeyen kesim ise başvuru prosedürlerinin ağır olmasından ve en

önemlisi de verilecek olan hibenin yatırımın gerçekleşmesinden sonra verilmesinden dolayı yatırım yapmak istememektedirler.

Çizelge 15- Denizli de kırsal kalkınma desteği alma isteği (%)

Destek Alma İsteği	Sayı	Oran (%)
Hayır, almak istemem	26	11.8
Evet, almak isterim	194	88.2
Toplam	220	100.0

Çizelge 16'ya göre Denizli de kırsal kalkınma kapsamında yapılmak istenen yatırım türleri oransal olarak aşağıda gösterilmiştir. Buna göre en fazla destek talep edilen yatırım türü süt inekçiliği olurken en az yatırım yapma isteği süs bitkileri yetiştiriciliği şeklinde tespit edilmiştir.

Çizelge 16- Denizli de kırsal kalkınma kapsamında yapılmak istenen yatırımlar (%)

Yatırım Türü	Oranı (%)	Yatırım Türü	Oranı (%)
Süt İnekçiliği	14.1	Yerel Ürünler	6.4
Büyükbaş Et Besisi	13.3	Kırsal Turizm	2.5
Süt İşleme	6.0	Kültür Balıkçılığı	3.2
Et İşleme	5.4	Süt Top. Merkezi	3.5
Meyve İşleme	6.2	Et Tavukçuluğu	5.3
Su Ürünleri İşleme	2.1	Yumurta Tavuk.	3.2
Arıcılık	4.0	Küçükbaş Süt Hay.	5.3
Süs Bitkileri	1.8	Küçükbaş Et Hay.	6.9
Tıbbi Aromatik B.	10.8		

Çizelge 17'de Türkiye'de kırsal kesimin kalkınması için yapılması gerekenler oransal olarak gösterilmiş ancak işletme sahiplerinin %17,5'i bu konuda herhangi bir fikir beyan etmemişlerdir. Buna göre Denizli İli genelinde Türkiye'de ki kırsal kesimin kalkınması için ucuz tarımsal girdi sağlanması, hibeye dayalı desteklemeler ve ürünlerin değerinde satılmasının sağlanması ilk üç öncelik olarak sıralanmıştır. Tarım sektörüne yönelik ucuz girdi sağlanmasının temelinde ucuz akaryakıt, gübre ve hayvan yemi yatmaktadır. Hibeye dayalı destekleme türünden kasıt ise TKDK'nın ve GTHB'nin desteklemeleri ile oluşmuş yeni sayılabilecek bir destekleme türüdür. Ayrıca bu tür destekler siyasetten uzak, şeffaf seçme ve değerlendirme kriterleri ile çiftçilerin beğenisini kazanmıştır. Ürünlerin değerinde satılmaması problemi ise Türkiye'nin kronikleşmiş yıllardır çözüm bekleyen yapısal bir sorundur.

Çizelge 17- Türkiye'de kırsal kesimin kalkınması için yapılması gerekenlerin dağılımı (%)

Yapılması İstenen Politikalar	Oranı (%)
Fikrim Yok	17.5
Ucuz tarımsal girdi sağlanmalı	23.6
Düşük faizli krediler verilmeli	4.3
Ürünlerin değerinde satılması sağlanmalı	12.5
Proje ve hibe desteği sağlanmalı	12.9
Kırsal kesime eğitim verilmeli	8.9
Tarımdaki bürokrasi azaltılmalı	2.1
Sulama suyu ve kırsal altyapı geliştirilmeli	0.7
Ürüne dayalı prim desteği verilmeli	4.6
Arazi toplulaştırılması geliştirilmeli	7.5
Tarımsal Kooperatifçilik geliştirilmeli	5.4
TOPLAM	100.0

4. SONUÇ

Çalışma sonucunda Denizli kırsalında araştırmaya katılan çiftçilerden %13.6'sının çiftçilik yaptığı halde herhangi bir sosyal güvencesinin olmadığı tespit edilmiştir. %76,9 Oranında bir kesim çiftçiliği ana geçim kaynağı olarak yapar iken %23,1'lik kesim ise çiftçiliği yan gelir getirici faaliyet olarak yapmaktadır. Bu durum Denizli kırsalında tarımsal üretim haricinde alternatif iş sahalarının olduğunu göstermektedir. Esasında tarım sektörünün içinden gelen bu kesim tarım arazilerinin zamanla bölünmesinden ve tarımdaki düşük gelir düzeyinden dolayı farklı sektörlerle yönelmiş çiftçi ailelerine mensup bireylerden oluşmaktadır. Ayrıca çiftçilerin %38.2'sinin tarımsal geliri ile tasarruf yapamadığı sonucu da bu yargıyı desteklemektedir. Bununla birlikte %30.0 oranında bir kesim tarımsal üretim yaptığı halde tarımsal geliri ile üretimde kullanılmak üzere yeni alet-makine ve canlı hayvan alımı yapmaktadır. Buradan hareketle Denizli kırsalında tarım işletmelerinin %68.2'si desteklenerek kendi kendine yeter hale getirilmelidir. Bu desteklemeler başlıca tarımsal mekanizasyon tedariki, kültür irki süt hayvanı tedariki ve tarımsal kurslar şeklinde olmalıdır.

İşletmelerin %54.5'i ortalama 38.130 TL borçlu durumda olup, borcun finansmanı %65 oranında TC. Ziraat Bankasından sağlanmıştır. Maalesef kırsal kesimde Tarım Kredi Kooperatifleri ortaklarına TC. Ziraat Bankası kadar etkin kredi imkânı sağlayamamaktadırlar. Bununla birlikte tarımsal ürünlerin pazarlanmasında da kooperatif veya birliklerin payı %11.4 oranında tespit edilmiştir. Bu oranın düşüklüğünden dolayı çiftçiler pazarlık gücü elde edemeyip, ürünlerini değerinde satamamaktadırlar.

Hâlbuki bu oran AB ülkelerinde %30 ile %100 arasında değişim göstermektedir (Semerci, 2015). Bir an evvel çiftçiler kooperatifçilik konusunda bilinçlendirilmeli ve piyasaya arz edilen tarımsal ürünlerde kooperatiflerin payı arzu edilen düzeye çıkartılmalıdır.

Çiftçilerin %41.8'lik kesimi tarımla alakalı kurs veya eğitim almış durumdadır. Alınan eğitimde ilk sırada tıbbi ve aromatik bitkiler kursunun olması TKDK'nın bu kapsamda vermiş olduğu kırsal kalkınma desteklerinde ön şart olması ile alakalıdır. Esasında bundan sonra yapılacak kırsal kalkınma desteklerinde de ilgili faaliyet alanı ile alakalı spesifik kurslar ön şart olarak getirilmelidir. Böylece yapılan desteklemelerin daha verimli kullanılması sağlanmış olacaktır.

Bölgede kırsal kalkınmaya yönelik çalışmaların %92.3 oranında yararlı olacağı düşünülürken, %77.9 oranında kırsal kesimde yapılacak faaliyetler olarak bitkisel ve hayvansal üretim faaliyetleri ilk sırada yer almaktadır. Ancak Denizli İlinin kırsal turizm açısından çok elverişli olmasına rağmen kırsal turizmin son sırada çıkması, bölgede kırsal turizm hakkında yeteri kadar farkındalık oluşmamasının bir sonucudur. Bu sonuç kırsal kalkınma faaliyetlerinde etkin olarak rol almada en önemli faktör olarak %42.3 oranında çiftçilerin kendi özgür idaresiyle benimsemesini ve bunun içinde çiftçiler ilk sırada %29.1 oranında tanıtım faaliyeti yapılmasının gerekliliği destekler mahiyetindedir. Bundan dolayı bölgede kırsal turizm potansiyelinin ve diğer kırsal kalkınma faaliyetleri ile alakalı yeterli düzeyde çalışma ve tanıtım yapılması gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

Anket yapılan işletme sahiplerinin %46.4'ünün kırsal alanda uygulanacak yenilik ve bir teknolojinin uygulanmasında ilk uygulayan kesimde olmak istemesi,

KAYNAKLAR

- Anonim, 2012. Ekonomik Yönüyle Denizli, Denizli Ticaret Odası Yayınları-39, Denizli
- Anonim, 2013a. Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü, Denizli Meteoroloji İl Müdürlüğü, Denizli (Erişim Tarihi: 11/09/2013)
- Anonim, 2014a. T.C. İçişleri Bakanlığı Nüfus ve Vatandaşlık Müdürlüğü, Türkiye demografisi, **Hata! Köprü başvurusu geçerli değil.** Erişim Tarihi 06, 08, 2014
- Anonim, 2014b. T.C. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Tarım İl Müdürlüğü Faaliyet Slaydı, Denizli.
- Anonim, 2014c. İstatistik Bilgiler, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id. Ankara. Erişim Tarihi:30, 08, 2014
- Çiçek, A. ve Erkan, O., 1996. Tarım Ekonomisinde Araştırma Örnek ve Örnekleme Yöntemleri. Gaziosmanpaşa Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları No: 12, 118 s, Tokat.

kırsal kalkınmaya yönelik faaliyetlerin yaygınlaşmasında Denizli'deki potansiyeli açıkça ortaya koymaktadır. Ancak yapılan kırsal kalkınma desteklemelerdeki ağır başvuru prosedürleri ve yatırım sonunda hibenin ödenmesi, kırsal kalkınma yardımlarının tüm kesimlere ulaşmasını engellemektedir. Halihazırda imkanları olması halinde %88.2 oranında kırsal kalkınma desteği almak isteyen bir kesim kesimi mevcuttur. Çalışmada süt inekçiliği, büyükbaş et hayvancılığı ve tıbbi aromatik bitki yetiştiriciliği en çok talep edilen destekleme türleri olarak tespit edilmiştir. Özellikle Güney ve Çivril İlçelerinde etlik piliç yetiştiriciliği, Serinhisar'da leblebi üretimi, Babadağ'da tekstil, Çameli İlçesinde alabalık yetiştiriciliği ve kırsal turizm bölgenin kalkınması açısından çok önemli bir potansiyel teşkil etmektedir.

Kısaltmalar ve Semboller

ÇKS	Çiftçi Kayıt Sistemi (Farmer Registration System)
GEKA	Güney Ege Kalkınma Ajansı (South Aegean Development Agency)
GSÜD	Gayri Safi Üretim Değeri (Gross Production Value)
GTHB	Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı (Ministry of Food, Agriculture and Livestock)
IPRAD	Katılım Öncesi yardım Aracı Kırsal Kalkınma Programı (Instrument of Pre-Accession Assistance Rural Development Programme)
TKDK	Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu (Agriculture and Rural Development Support Institution)

- Gülçubuk, B., Yıldırak, N., Kızılaslan, N., Özer, D., Kan, M. ve Kepoğlu, A., 2010. Kırsal Kalkınma Yaklaşımları ve Politika Değişimleri. http://www.zmo.org.tr/resimler/ekler/e443d6819ae22b2_ek.pdf.
- İnan, İ. H., 2001. Tarım Ekonomisi ve İşletmeciliği, Avcı Ofset, 319 s, Tekirdağ.
- Kara, A., 2009. Meraya Dayalı İşletmecilik Yapan İşletmelerin Sosyoekonomik Analizi ve Mera Kalitesinin İşletme Başarısına Etkisi: Erzurum İli Örneği. Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Erzurum
- Koç, B., 2005. Türkiye'de Kırsal Kalkınma Modeli Olarak Köykentler ve Köykentlerde Tarımsal İşletmelerin Sosyal ve Ekonomik Analizi. Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Adana.
- Özdamar, K., 2011. Paket Programlar İle İstatistiksel Veri Analizi: SPSS-MINITAB, 4.Bsk., Kaan Kitabevi, Eskişehir.

- Özdemir, G., Mülayim, Z. G. ve İnan, İ. H., 1992. Türk Tarımında Girdi Kullanımında Kooperatiflerin Payı. Tarım Ekonomisi Dergisi. Cilt:1 Sayı:1 Mart 1992. S.1-12, İzmir.
- Semerci, A., 2015. Türkiye’de Çiftçi Örgütleri: Tarımsal Amaçlı Kooperatifler, Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi, 12. Cilt, Tekirdağ.
- Sönmeztürk, M., Karası, D., Çınar, N., Yapar, D., Tekeş, S. ve Aykol, İ. H., 2004. Denizli İli Tarım Master Planı. Araştırma Planlama ve Koordinasyon Kurulu Başkanlığı, Denizli Tarım İl Müdürlüğü.

Sorumlu Yazar:

Okan AKIN

okanakin19@hotmail.com

Geliş Tarihi : 25/05/2015

Kabul Tarihi : 10/09/2015